

ערבים פלסטינים אזרחי ישראל: זכויות - בתנאי שתהיו "נאמנים"

אפליית הערבים אזרחי המדינה לאורך כל שנותיה תועדה במספר רב של סקרים ומחקרים, וקיומה הוכר בפסקי דין, בהחלטות ממשלה, בדוחות מבקר המדינה ובמסמכים רשמיים אחרים. תשע שנים חלפו מאז אירועי אוקטובר 2000, ושש שנים מאז פרסום המלצות ועדת אור - ועדת חקירה ממלכתית שמונתה כדי לחקור את האירועים. ועדת אור המליצה למדינה "לפעול למחיקת כתם ההפליה של אזרחיה הערבים, על צורתיה וביטוייה השונים", אולם הפערים שבין ערבים ליהודים בתחומים שעליהם הצביעה הוועדה, ובהם חינוך, תכנון וקרקעות, רק הולכים וגדלים.⁴²

בשנים האחרונות, וביתר שאת בשנה החולפת, לא רק שמציאות האפליה וההדרה לא השתנתה, אלא החריפה ואף קיבלה גוונים חדשים וחמורים יותר. הציבור הערבי בישראל הוא הנפגע הראשון מן הכרסום ההולך וגובר בערכים הבסיסיים של הדמוקרטיה. התבטאויות של שרים, של פוליטיקאים ושל אישי ציבור משקפות התייחסות לאזרחים הערבים כאל חשודים במקרה הטוב, וכאל אויבים במקרה הרע; השנה החולפת התאפיינה בגל של הצעות חוק גזעניות המבקשות לפגוע בחופש הביטוי, בחופש הפעילות הפוליטית ובזכות ללשון ולתרבות של האזרחים הערבים; ויש המבקשים להתנות את זכויותיהם של האזרחים הערבים בחובות, כגון שירות צבאי או לאומי, או בקבלת הנרטיב הציוני ובהכחח "נאמנות" למדינה היהודית ולחזון הציוני, בניגוד למושכלות יסוד של הדמוקרטיה, שלפיהן זכויות אינן מותנות בדבר. יוזמות והתבטאויות אלה מתעלמות מייחודם התרבותי-לשוני של האזרחים הערבים כקבוצת מיעוט אתני, וחותרות תחת הלגיטימציה של מיעוט זה. הן פוגעות לא רק בזכויותיהם של האזרחים הערבים לשוויון, לכבוד ולחופש הביטוי, אלא גם בזכותם לשמור על המאפיינים הלאומיים והתרבותיים שלהם. לדידם של רבים בקרב הציבור היהודי ושל רבים מנבחרי, אזרח ערבי בישראל זכאי לשוויון ולהגנה על זכויותיו רק בתנאי שיוותר על זהותו הלאומית, על תרבותו, על שפתו ועל מורשתו ההיסטורית.

הצעת "חוק הנכבה"⁴³

בחודש מאי 2009 תמכה הממשלה בהצעת חוק האוסרת על ציון "הנכבה" ("האסון" - הכינוי הפלסטיני להקמת מדינת ישראל ולאירועי מלחמת 48), והקובעת עונש מאסר על מי שיציין אותה.⁴⁴ בעקבות סערה ציבורית אושר בחודש יולי בקריאה טרומית נוסח מתוקן של הצעת החוק, שלא כולל את עונש המאסר, ולפיו ייאסר על גוף הנתמך על-ידי המדינה לממן פעילות שיש בה משום ציון הנכבה. במקביל פורסם⁴⁵ כי שר החינוך החליט להוציא מתכנית הלימודים בבתי הספר הערביים את המושג "נכבה", שהוכנס אליהם בתקופת

42 ראו למשל: אור קשתי, **תלמיד יהודי מקבל פי 5 שעות העשרה מתלמיד ערבי**, 12.8.09, הארץ online, <http://www.haaretz.co.il/hasite/spages/1106938.html>

43 עוד על חקיקה מפלה נגד הערבים אזרחי ישראל בשנה האחרונה, ראו: אמטאנס שחאדה, **דוח המעקב הפוליטי 2009/4-5, מדה אלכרמל - המרכז הערבי למחקר חברתי יישובי**, <http://www.mada-research.org/Languageld=3&System=Item&MenuId=41&PMenuId=41&MenuTemplateld=&CategoryId=44&ItemId=288&ItemTemplateld=1>

44 הצעת חוק יום העצמאות (תיקון - איסור ציון יום העצמאות או הקמת מדינת ישראל כיום אבל), התשס"ט-2009.

45 נעמה טלמור וניר יהב, **סער החליט: הערבים לא ילמדו על הנכבה**, walla, 22.7.09, <http://news.walla.co.il/?w=1/1524019>

כהונתה של השרה הקודמת. לאיסור על ציון הנכבה משמעות חמורה ביותר. לאזרחים הפלסטינים עומדת הזכות לבטא את עמדותיהם, את זהותם הקולקטיבית ואת זיכרונם הקולקטיבי. ציון הנכבה אינו מאיים על ביטחונה של מדינת ישראל, אלא מבטא זכות יסוד לגיטימית של כל אדם, קבוצה או עם להביע את כאבו על מה שנתפס בעיניו כאסון. הצעת "חוק הנכבה" אינה מהווה רק פגיעה בזכויות המיעוט הערבי, אלא מסמנת חציית גבולות בדרך לדיכוי גורף של חופש הביטוי של כולנו.

הסרת שמות ערביים משילוט הדרכים

ביולי 2009 החליט שר התחבורה ישראל כץ להחליף את הכיתוב המופיע בשפה הערבית והאנגלית בשלטי הדרכים בתעתיק ערבי של השמות העבריים.⁴⁶ מידת ההיגיון המעשי בהחלטה זו מוטלת בספק, אך ודאי שהיא עומדת בניגוד מוחלט למעמדה של השפה הערבית כשפה רשמית בישראל ולפסיקת בג"ץ בנושא, ומהווה עוד נסיון למחוק, באופן סמלי, את הנוכחות הערבית במרחב. מעמדה הרשמי של השפה הערבית משקף את ההכרה במאפייניו התרבותיים וההיסטוריים של המיעוט הערבי, ובזכותו ללשון ולתרבות. החלטתו של השר פוגעת בזכויות אלה וכן בזכויות היסוד של האזרחים הערבים לכבוד ולשוויון, והיא חמורה במיוחד בשל כוונתה לערער את מעמדו של המיעוט הערבי בישראל ולשלול את הלגיטימציה שלו.⁴⁷

התניית זכויות בשירות צבאי

באוגוסט 2009 הודיע שר החוץ אביגדור ליברמן על כוונתו למנוע ממי שלא שירתו בצבא או שלא ביצעו שירות לאומי או אזרחי להתקבל לקורס צוערים של משרד החוץ.⁴⁸ עוד דוגמה בולטת לאפליה בשל אי שירות בצבא היא פיטורי ארבעים עובדים ערבים שעבדו כשומרי מפגש מסילות, בשל כך שרכבת ישראל הוסיפה תנאי של "יוצאי צבא" למרכז ההעסקה.⁴⁹ לקראת פתיחת שנת הלימודים הציג שר החינוך גדעון סער את תכניתו לשנת הלימודים החדשה, ובהן הכוונה לתגמל בתי ספר בהתבסס על פרמטרים שונים, ובהם אחוזי הגיוס

46 שרון רופא-אופיר, **הערבים: "השר כץ יחלוף, ירושלים תישאר הקדש"**, 13.7.09, ynet, <http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-3745579,00.html>.
בתשובה לפניות האגודה לזכויות האזרח ולפניות ארגונים עמיתים נמסר ממשרד התחבורה, כי מתקיימים דיונים בעניין וכי עדיין לא מדובר בהחלטה סופית. אולם המדיניות שמאחורי ההחלטה כבר מיושמת בהקשרים מסוימים. כך, למשל, בשלטי ההכוונה לעכו וללוד במקומות מסוימים הוסר השם הערבי והוחלף בתעתיק של השם העברי.

47 להרחבה ראו פנייתו של עו"ד עאוני בנא מהאגודה לזכויות האזרח לשר התחבורה ישראל כץ מתאריך 16.7.09, <http://www.acri.org.il/pdf/shilut160709.pdf>.

48 רוני סופר, **ליברמן: למנוע קורס צוערים ממי שלא שירת בצבא**, 24.8.09, ynet, <http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-3766191,00.html>.

49 העובדים הגישו לבית הדין האזורי לעבודה בתל אביב בקשה לצו מניעה שיאסור על פיטוריהם, באמצעות עו"ד דורי ספיבק מהקליניקה לזכויות אדם באוניברסיטת תל אביב, עו"ד תאופיק טיבי ועו"ד סאסון זהר מעדאלה (עב 4516/09 קאדי ואח' נגד רכבת ישראל). עו"ד ציונה קניג-יאיר, נציבת שוויון הזדמנויות בעבודה, הצטרפה לתיק בתמיכה בעמדת העובדים. לאחר פתיחת ההליכים בבית הדין שינתה הרכבת במעט את עמדתה, וקבעה "קריטריונים חלופיים" שלפיהם יוכלו להתקבל למשרה גם מי שלא שירתו בצבא. ב-8.9.09 קיבל בית הדין את הבקשה והוציא צו מניעה נגד פיטורי העובדים. בית הדין קיבל את הטענה שלפיה הצבת שירות צבאי כתנאי למשרה הייתה מפלה ושלא מקן העניין. לעניין הקריטריונים החדשים קבע בית המשפט, כי מדובר בקריטריונים מצטברים שמעמד בוגר צבא עונה להם באופן עקרוני (ומועמדים אחרים, לרבות ערבים, לא), ועל-כן מתעורר חשש לאפליית מועמדים שלא שירתו בצבא. ההחלטה: [http://info1.court.gov.il/Prod03/ManamHTML5.nsf/794BAD635C57E24A4225762B0040A919/\\$FILE/E40094461BDF0A3B42257608003B395C.html?OpenElement](http://info1.court.gov.il/Prod03/ManamHTML5.nsf/794BAD635C57E24A4225762B0040A919/$FILE/E40094461BDF0A3B42257608003B395C.html?OpenElement)

לצה"ל.⁵⁰ התנייתן של זכויות יסוד - הזכות לשוויון, הזכות לחינוך והזכות לעבודה - בחובת שירות צבאי או לאומי, מנוגדת לחלוטין למושכלות יסוד של הדמוקרטיה.

אפליה נגד מי שלא שירת בצבא פוגעת לא רק בערבים, אלא גם בחרדים ובאנשים עם מוגבלות, אשר פטורים משירות ביטחון. יש לציין כי התניית זכויות בשירות צבאי הופנתה גם כלפי אזרחים יהודים; כך, למשל, בשנתיים האחרונות הודיעו כמה ראשי ערים בישראל כי יסרבו לאפשר לאמנים שלא שירתו בצבא להופיע בעירם.⁵¹ עם זאת, תנאי השירות הצבאי שימש לאורך השנים בעיקר לצורך אפליית האזרחים הערבים ולמניעה של חלוקה שוויונית וצודקת של תקציבים ושל משאבים ציבוריים.

התניות על הזכות לאזרחות (ובמשתמע - על כלל הזכויות)

הסיסמה "בלי נאמנות אין אזרחות", שהובילה את הקמפיין של מפלגת ישראל ביתנו לקראת הבחירות לכנסת בפברואר 2009, התקבלה בקרב מרבית הציבור היהודי בישראל בשוויון נפש, ובחלקים ממנו אף בתמיכה נלהבת. לאחר הבחירות לבשה ססמת הבחירות תרגום מעשי, בדמות הצעת "חוק הנאמנות לישראל".⁵² על-פי הצעת החוק, שהוגשה בתחילת אפריל על-ידי ח"כ דוד רותם מישראל ביתנו ואחרים, תותנה קבלת אזרחות ישראלית בחתימה על הצהרת אמונים "למדינת ישראל כמדינה יהודית, ציונית ודמוקרטית, לסמליה ולערכייה". ההצעה הטילה על כל אזרח חובת שירות בצבא או במסגרות חלופיות, והסמיכה את שר הפנים לשלול אזרחות מכל אדם שלא יחתום על ההצהרה או שלא ישרת את המדינה. בסוף מאי החליטה ועדת השרים לענייני חקיקה לדחות את הצעת החוק.

כבר בשנת 1958 פסק בית המשפט העליון בארצות-הברית כי "אזרחות איננה רישיון המתבטל בגין התנהגות בלתי נאותה". מאז הוכרה האזרחות ברחבי העולם כזכות יסוד, הזכות אשר ממנה נובעות הזכויות כולן, אבל בישראל האזרחות עודנה "זכות על תנאי" - כשמדובר באזרחים ערבים, כמובן. כך, למשל, הורה השר אלי ישי בחודש מאי 2009 להתחיל בהליכי שלילת אזרחות של ארבעה אזרחים ערבים, שנחשדו במעורבות בפעילות נגד ביטחון המדינה.⁵³ שלילת אזרחות מטעמים של "הפרת אמונים" היא אמצעי המאפיין משטרים טוטליטריים; העמדה הרווחת במדינות דמוקרטיות כיום היא ש"הפרת אמונים" אינה יכולה לשמש עילה לביטול אזרחות. חמור שבעתיים כשצעדים כאלה ננקטים בשל חשדות בלבד. הדרך הראויה לפעול נגד מי שמבקש לפגוע בביטחון המדינה ובביטחון אזרחיה אינה בשלילת אזרחות, אלא באמצעות הדין הפלילי: אם מתעורר חשד לפגיעה כזו, יש להעמיד את האדם למשפט, ואם יימצא אשם - לדון אותו לעונשו.

בכל שנותיה של המדינה היו מקרים בודדים שבהם ביטל שר הפנים אזרחות. היו אלו תמיד אזרחים ערבים, אף שגם אזרחים יהודים הורשעו בבגידה ובמסירת סודות למדינות אויב. יוזמות לביטול אזרחות אינן מקדמות

50 יהלי מורן זליקוביץ', סער: כסף למורים תמורת גיוס תלמידים והצטיינות, 26.8.09, ynet, <http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-3767255,00.html>

מירב ארלוזורוב, גדעון סער: "נחלק בנוסים לכל עובדי בתי הספר - מהמנהלים ועד למזכירות", TheMarker, 6.9.09, http://www.themarker.com/tmc/article.jhtml?ElementId=skira20090906_1112552&from=haaretz

51 ראו למשל: הלל לוריא כהן, לא שירתת? אל תופיע בעצמאות, 1.4.09, גלז ONLINE, <http://glz.co.il/NewsArticle.aspx?newsid=37919>

52 הצעת חוק האזרחות (תיקון - הצהרת אמונים), התשס"ט-2009.

53 שר הפנים החל לשלול אזרחות ל-4 ערבים-ישראלים, 5.5.09, ynet, <http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-3711162,00.html>

את ביטחון ישראל, אלא מיועדות להעביר מסר משפיל ומפלה, שלפיו אזרחותם של הערבים בישראל היא "על תנאי" ואינה ברורה מאליה.

פגיעה בזכות לדיור

התניית זכויות ב"נאמנות" הגיעה בשנה החולפת גם לפתחה של הזכות לדיור. בתקשורת פורסם כי יישובים במועצה האזורית משגב מחייבים מועמדים לקבלה ליישוביהם להצהיר על נאמנות לערכי מדינת ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית ולחזון הציוני.⁵⁴ הגם שהדבר לא נאמר במפורש, ברי כי מטרתה של דרישה כזו היא למנוע מאזרחים ערבים להתקבל למגורים ביישוב. במקביל פורסם כי חברי כנסת מתכוונים להגיש הצעת חוק ברוח דומה.⁵⁵ מגמת ההדרה וההפרדה באה לידי ביטוי גם בדבריו של שר הבינוי והשיכון אריאל אטיאס:⁵⁶ על-פי הפרסומים, השר הביע חשש מ"התפשטות" הערבים בוואדי ערה, ציין שליהודים ולערבים "לא מתאים לגור ביחד", והציע לשווק קרקעות לכל אוכלוסייה בנפרד.

על כל אלה יש להוסיף את ההסכם שנחתם בחודש יוני 2009 בין המדינה לבין קרן קיימת לישראל במסגרת הרפורמה בקרקעות:⁵⁷ על-פי ההסכם, שנועד, בין היתר, לאפשר מימוש של תכנית הפרטת קרקעות במסגרת הרפורמה, קק"ל תעביר לבעלות המדינה קרקעות באזור המרכז, ותקבל בתמורה קרקעות פנויות ובלתי מתוכננות באזור הנגב והגליל; בהסכם נקבע, כי המדינה תנהל את קרקעות קק"ל "באופן שיישמרו עקרונות קק"ל ביחס לקרקעותיה". משמעות הקביעה היא המשך המדיניות המפלה את האזרחים הערבים בשיווק ובהקצאה של קרקעות - אף על פי שהרשות שתחליף את מינהל מקרקעי ישראל ותהא מופקדת על ניהול את הקרקעות היא גוף ציבורי, שמחויב לפעול בשוויוניות, בהגינות ובהתאם לעקרונות הצדק החלוקתי.⁵⁸ מדיניות זו מנוגדת גם לעמדת היועץ המשפטי לממשלה,⁵⁹ אשר לפיה קרקעות קק"ל ינוהלו באופן שוויוני. ההסכם פוגע בזכויות יסוד של האזרחים הערבים, ובעיקר בזכותם לשוויון ולכבוד. שימוש בקרקעות בנגב ובגליל לטובת היהודים בלבד יביא להחרפת המצוקה ולהחמרת הפגיעה באוכלוסייה הערבית, המתגוררת ברובה בנגב ובגליל ומשוועת לפיתוח, לתכנון הולם ולחלוקה שוויונית של משאבי קרקע. כן מעלה ההסכם חשש שהמדינה תעביר לבעלות קק"ל קרקעות בנגב שלבדואים יש לגביהן תביעות בעלות, קרקעות שקיימים

54 ג'קי חורי, **בישוב הקהילתי במשגב מעוניינים רק בחברים הנאמנים לחזון הציוני**, 16.09, הארץ online, <http://www.haaretz.co.il/hasite/spages/1089429.html>

ג'קי חורי, **עוד יישוב במשגב משנה תקנון: יאסור קבלת תושבים "לא ציוניים"**, 26.09, הארץ online, <http://www.haaretz.co.il/hasite/spages/1089709.html>;

ג'קי חורי, **מבחני הנאמנות לקבלה ליישובים במועצה האזורית משגב תופסים תאוצה**, 16.11.09, הארץ online, <http://www.haaretz.co.il/hasite/spages/1128479.html>

55 ג'קי חורי, **הצעת חוק: ועדה תשמור על "האופי הציוני ביישוב"**, 26.09, הארץ online, <http://www.haaretz.co.il/hasite/spages/1089820.html>

שתי הצעות חוק כאלה הונחו על שולחן הכנסת בחודש נובמבר על-ידי חברי הכנסת אורי אריאל, ישראל חסון, שי חרמש ודוד רותם.

56 גיא ליברמן, **שר הבינוי והשיכון, אריאל אטיאס: לעצור ההתפשטות הערבית בוואדי ערה**, 2.7.09, הארץ online, <http://www.haaretz.co.il/hasite/spages/1097394.html>

57 הרפורמה עוגנה ב: חוק מינהל מקרקעי ישראל (תיקון מס' 7), התשס"ט-2009, <http://www.justice.gov.il/NR/rdonlyres/6CFC1998-3E3B-4D29-B2B8-D8744AB08CF6/16075/2209.pdf>

58 ראו פניית עו"ד סוהאד בשארה מעדאלה ועו"ד עאני בנא מהאגודה לזכויות האזרח ליועץ המשפטי לממשלה מתאריך 13.7.09, <http://www.acri.org.il/Story.aspx?id=2203>

59 כפי שנמסרה בפני בג"ץ במסגרת עתירות תלויות ועומדות נגד אפליית ערבים בשיווק קרקעות קק"ל: בג"צ 7452/04 אבו ריא נגד מינהל מקרקעי ישראל-מחוז צפון, בג"צ 9010/04 המרכז הערבי לתכנון אלטרנטיבי נגד מינהל מקרקעי ישראל (הוגשה על-ידי האגודה לזכויות האזרח), בג"צ 9205/04 עדאלה - המרכז המשפטי לזכויות המיעוט הערבי בישראל נגד מינהל מקרקעי ישראל.

עליהן כפרים שאינם מוכרים מבחינה תכנונית או קרקעות שעשויות לסייע להסדרת ההתיישבות הבדואית בנגב.

פגיעה בחופש הביטוי והפעילות הפוליטית

בפרק על חופש הביטוי שלעיל נדונה הפגיעה בזכות זו בשנה החולפת בכלל, ובמהלך מבצע "עופרת יצוקה" בפרט. כמו בתופעות אחרות הקשורות להתדרדרות של נורמות ושל עקרונות דמוקרטיים, הנפגעים הראשונים הם תמיד המיעוט, וגם כאן - הנפגעים העיקריים היו הערבים.

במהלך המתקפה על עזה אורגנו ברוב היישובים הערביים הפגנות מחאה נגד הפעולה הצבאית. לא פעם פיזרה המשטרה הפגנות אלה בכוח וביצעה מעצרים המוניים, ובמקרים רבים לא אפשרה כלל לקיים פעולות מחאה.⁶⁰ עדויות שהצטברו באגודה לזכויות האזרח מצביעות על כך, שכוחות אכיפת החוק בישראל נקטו יד קשה ואליומות בלתי סבירה נגד מפגינים ועצורים ערבים, וכי תגובתם לאירועים ברחוב הערבי חורגת מאמות המידה שמנחות אותם כאשר מדובר במפגינים יהודים. על גישתן הלוחמנית והמפלה של רשויות המדינה כלפי מחאתו של הציבור הערבי אפשר היה ללמוד גם מהתבטאויות רבות של אישי ציבור בישראל, דוגמת "צריך להיכנס בפורעים הערבים ביפו בכל הכוח, ביד ברזל ללא רחמים";⁶¹ "נפעל ביד ברזל נגד תומכי חמאס בתוכנו";⁶² ו"בלי נאמנות אין תואר"⁶³ (על הפגנות הסטודנטים הערבים).

עדויות שאספה האגודה לזכויות האזרח מצביעות גם על כך שבתקופת המלחמה נהגו משטרת ישראל ושירות הביטחון הכללי בשיטה של מעצרי מנע של ערבים אזרחי ישראל. פעילים ואנשי ציבור ערבים נעצרו מחשש שייטלו חלק בפעילות הפגנתית, מבלי שהיה חשד ממשי כי עברו על החוק, ופעילים רבים אחרים עברו "שיחות שכנוע" על-ידי כוחות הביטחון בניסיון להניא אותם מלהשתתף בפעולות מחאה. סקירת העדויות מציגה תמונה מדאיגה, שעל-פיה ניהלו משטרת ישראל והשב"כ מסע הפחדה מתואם ומתוכנן כדי לדכא ולמנוע מחאה פוליטית נגד מדיניות הממשלה בזמן המלחמה. כך, למשל, תהליך זימונם של פעילים ל"שיחות" כלל לעיתים הופעה פתאומית של שוטרים בפתח ביתם של הפעילים, חיפוש פולשני על גופם והטרדות ואיומים מילוליים בטרם התחילה חקירתם. בסופם של זימונים לא-חוקיים אלה, הושבו הנחקרים אל מול חוקרים מיומנים שפצחו במסכת רמיזות, השפלות מילוליות ואיומים והעלו אישומים חסרי בסיס עובדתי כדי להטיל פחד על הפעילים. בדרך זו ניסו גורמי אכיפת החוק להכתיב למיעוט הערבי בישראל את סדר היום הפוליטי של רוב אזרחי המדינה, ולחנוק את מחאתו הפוליטית בעודה באיבה.

הציבור הערבי בישראל הינו חלק מהעם הפלסטיני. לנוכח הקשרים התרבותיים והמשפחתיים של הערבים בישראל עם תושבי עזה, היה זה אך טבעי ואף צפוי שגילויי המחאה נגד המלחמה בקרב ציבור זה יהיו גדולים יותר בהיקפם. התנהלות כוחות הביטחון אל מול המחאה הערבית מדגישה את התפיסה הקלוקלת של הממסד

60 ראו: מחאה אסורה: הגבלת חופש הביטוי של מתנגדי המתקפה הצבאית בעזה על ידי רשויות אכיפת החוק, ה"ש 3 לעיל.

61 יואב זיתון, "צריך להיכנס בפורעים הערבים ביפו בכל הכוח", mynet, 15.1.09, <http://www.mynet.co.il/articles/0,7340,L-3656663,00.html>

62 שחר אילן, מבצע "עופרת יצוקה", אהוד ברק: נרחיב את המבצע ככל שיידרש; בנימין נתניהו: נפעל ביד ברזל נגד תומכי חמאס בתוכנו", 29.12.08, הארץ online, <http://www.haaretz.co.il/hasite/spages/1050938.html>

63 נתיב נחמני, נעמה טלמור וניר יהב, מאות מפגינים חסמו ציר תנועה מרכזי בת"א, walla, 29.12.08, <http://news.walla.co.il/?w=/22/1407164>

ושל מערכת אכיפת החוק בישראל באשר לגבולות חופש הביטוי של המיעוט הערבי בארץ. דעה זו באה לידי ביטוי גם בתגובת כוחות הביטחון למחאה של אזרחים ערבים באוקטובר 2000, כשם שהדגישה ועדת אור:

"חשוב לפעול על מנת לעקר תופעות של דעות קדומות שליליות שנתגלו, גם אצל קציני משטרה ותיקים ומוערכים, כלפי המגזר הערבי. המשטרה חייבת להטמיע בקרב שוטריה את התבונה, כי הציבור הערבי בכללו אינו אויב שלהם, וכי אין לנהוג בו כאויב."⁶⁴

נראה כי גם כיום תפיסתם הבסיסית של כוחות הביטחון ושל ישראלים רבים את המחאה הערבית לא השתנתה, ולשיטתם, המיעוט הערבי הוא איום שיש להשתיקו. התנהלות המשטרה בתקופת "עופרת יצוקה" מלמדת, כי היא עדיין מתייחסת לאזרח ערבי, לא כל שכן לאזרח ערבי שמבקש למחות או להפגין, כאל אויב, שנשקפת ממנו סכנה קיומית ומידית. דוגמה נוספת ליחס בעייתי מצד כוחות הביטחון נחשפה לאחרונה בעיתון מעריב ובאתר nrg⁶⁵, שם דווח על תסריט שהוכן במערכת הביטחון, ולפיו יוקצה בעת מלחמה בצפון גדוד חי"ר שתפקידו יהיה למנוע "מרד" של תושבי אום אלפחם. המשמעות ברורה: בעיני הצבא, הערבים אזרחי ישראל הם חלק מהאויב ולכן יש להפעיל נגדם צבא.

עוד דוגמה לפגיעה בחופש הביטוי הפוליטי של המיעוט הערבי בישראל היא החלטתה של ועדת הבחירות המרכזית בתחילת השנה לפסול את מפלגות בל"ד ורע"ם-תע"ל מלהתמודד בבחירות לכנסת שנועדו לפברואר 2009. ההחלטה לא עמדה במבחן בית המשפט, שכן בית המשפט העליון ביטל את הפסילה ואיפשר למפלגות להשתתף בבחירות;⁶⁶ אולם עצם הניסיון להדיר נציגות נבחרת של מיעוט לאומי מייצוג בכנסת, להשתיק קולות אופוזיציוניים ולפגוע בזכות לבחור ולהיבחר, מהווה - מעבר לפגיעה במיעוט עצמו - גם פגיעה במשטר הדמוקרטי בישראל.

עמדות גזעניות

המסר המועבר לציבור הרחב, שלפיו המיעוט הערבי בישראל הוא בחזקת אויב שיש "לסמנו", להתעמר בו, להדירו ולהפלותו, מזיק לא פחות מהניסיונות להצר את צעדיו. ביחסן כלפי האזרחים הערבים משמשות רשויות המדינה מודל לחיקוי חברתי. על-פי מדד הדמוקרטיה 2009 של המכון הישראלי לדמוקרטיה,⁶⁷ 53% מהציבור היהודי תומכים בעידוד הגירת ערבים מישראל; 54% מכלל הציבור הבוגר בישראל (יהודים וערבים) מסכימים כי "רק אזרחים הנאמנים למדינה זכאים ליהנות מזכויות האזרח"; 38% מכלל הציבור היהודי סבורים שלאזרחים היהודים מגיעות זכויות רבות יותר מאשר לאזרחים הלא יהודים; ורק 33% מהיהודים הוותיקים

64 ועדת החקירה הממלכתית לביורר התנגשויות בין כוחות הביטחון לבין אזרחים ישראלים באוקטובר 2000, שער ששי - סיכום ומסקנות, פסקה 15, <http://elyon1.court.gov.il/heb/veadot/or/inside6.htm>.

65 רועי שרון, החשש: בזמן מלחמה ערביי ישראל יתקוממו, nrg-מעריב, 5.5.09, <http://www.nrg.co.il/online/1/ART1/886/421.html>.

66 ע"ב 561/09 בל"ד - ברית לאומית דמוקרטית ואח' נגד ועדת הבחירות המרכזית לכנסת ה-18 ואח', <http://elyon1.court.gov.il/files/09/610/005/n02/09005610.n02.htm>.
הערעור הוגש על-ידי עדאלה. ראו גם: בחירות 2009: מאמצים למנוע ממפלגות ערביות להתמודד בבחירות לכנסת, עדאלה, ינואר 2009, http://www.adalah.org/features/political/briefing_paper_disqualifications_Hebrew_Jan_2009.oc.

67 פרופ' אשר אריאן, מיכאל פיליפוב ואנה קנפלמן, מדד הדמוקרטיה הישראלית 2009: עשרים שנים לעלייה מברית המועצות, המכון הישראלי לדמוקרטיה, http://www.idi.org.il/events1/Events_The_President%27s_Conference/2009/Pages/2009_main.aspx.

וראו גם: עידן יוסף, שליש מהערבים: 'רק מי שנאמן למדינה זכאי לזכויות', news1, 3.8.09, <http://www.news1.co.il/Archive/001-D-209468-00.html?tag=09-36-48>.

ו-23% מהעולים מוכנים לצירוף מפלגות ערביות לממשלה. על-פי פרשנותם של מחברי הסקר, הנתונים הללו מלמדים על תמיכה רחבה יחסית בשלילת זכויות פוליטיות מהמיעוט הערבי בישראל.

גם אירועי יום הכיפורים בעכו, בספטמבר 2008, ממחישים את הסכנה הגלומה ביצירת אווירה עוינת ומתלהמת כלפי הציבור הערבי בישראל. ההתנגשויות האלימות, שפרצו בעיר בין יהודים לערבים על רקע נסיעה של נהג ערבי בערב יום כיפור, ושהסתיימו בעשרות נפגעים ונזק רב לרכוש של תושבים - ערבים בעיקר - משקפות את התוצאות ההרסניות שעלולות להיגרם מאווירה כזו.⁶⁸

דמוקרטיה אמיתית חייבת להיות מסוגלת להכיל מיעוט לאומי יליד, ולכבד את תרבותו, את שפתו ואת הזיכרון ההיסטורי שלו. מדינה המגבילה את זכויותיהם הבסיסיות של אזרחיה לחופש ביטוי ולחירות פוליטית, הפועלת ללא הרף לצמצם את גבולות השיח הציבורי-פוליטי הלגיטימי ולסמן אזרחים כאויבים, היא מדינה הפוגעת במישרין בזכויות אדם ומעמידה בסכנה ממשית את ערכי הדמוקרטיה ואת יכולתה להתקרא דמוקרטיה.

68 על האירועים בעכו ראו למשל: יוסי מזרחי, **המשטרה מתגברת כוחות בעקבות האירועים בעכו: 700 שוטרים הוצבו ברחבי העיר, חדשות ערוץ 2 - ynet-רשת**, 10.10.08, <http://reshet.ynet.co.il/6154.aspx>; ג'קי חורי, **יום רביעי של פרעות בעכו**, 12.10.08, הארץ online, <http://www.haaretz.co.il/hasite/spages/1028246.html>; עלא חליהל, **אוקטובר 2008 בעכו: השתלשלות האירועים, עדאלה**, 14.10.08, <http://www.adalah.org/features/aka%202008/report-hebrew.pdf>.